

‘EL LECTOR ACCIDENTAL’

VICENÇ PAGÈS JORDÀ

Literatura amb missatge

METRO-GOLDWYN-MAYER

Quan érem petits ens van ensenyar que cada història duia associada un missatge. A missa, cada diumenge ens llegien uns fets (“paraula de Déu”) que tot seguit el capellà interpretava de manera que no ens passessin per alt les conseqüències morals. A l’escola, cursàvem assignatures com *formació del espíritu nacional* que seguien un patró semblant. Algunes de les històries, de fet, eren mimètiques: el sacrifici d’Isaac a mans del seu pare Abraham semblava la matriu del que ens explicaven sobre el setge de l’alcàsser de Toledo, quan el general Moscardó va acceptar que el seu fill fos afusellat pels “rojos” abans de rendir-se. En tots dos casos, el missatge era clar: els nostres pares no havien de dubtar a sacrificar-nos, si arribava el cas, a causes superiors.

En paral·lel, llegíem tebeos i novel·les, igual com veïem dibuixos animats, sèries i pel·lícules: per pura diversió. En aquestes ficcions hi apareixien personatges bons, dolents i regulars, que de vegades se’n sortien i de vegades no. Sense capficar-nos-hi, intuïm que en alguns àmbits les històries eren un pretext per vehicular missatges, mentre que en d’altres eren tan sols una manera de passar l’estona, d’entrar en altres ments, de conèixer mons llunyans o inventats.

Tot plegat ens va preparar per al principi que estableix la separació

entre la qualitat d’una obra i els valors que presenta. Enteníem que aquesta separació ens alliberava dels adoctrinaments que havíem patit, i sobretot ens permetia llegir qualsevol cosa, ja que la sobirania del text, així com el plaer que procurava, estaven per damunt de consideracions personals, ideològiques, racials, socials o històriques. Com que llegir era un acte de llibertat absolut, ens lliuràvem sense reserves a obres que presentaven visions complementàries o contradictòries, d’autors tan diversos com Bukowski, Brecht, Chandler, Anaïs Nin, Dostoievski, García Márquez, Yourcenar, Isak Dinesen o Truman Capote. Tot ens interessava: la tragèdia, l’humor, la banalitat. Només el tedi podia fer-nos desestimar un llibre.

Cap a finals de segle XX vam començar a veure que aquell principi trontollava. La primera mostra que recordo d’aquest canvi va ser a principis dels anys noranta, quan l’Aliança de Gais i Lesbianes contra la Difamació (GLAAD) va criticar la imatge del lesbianisme que difonia *Instint bàsic*, un film que presentava un grup d’assassines amb aquesta orientació sexual. Des de llavors s’ha afermat la idea que cada personatge representa un col·lectiu, i que la imatge que la ficció projecta del personatge resulta útil per valorar-la, sobretot per condemnar-la.

Ara el que importa és que els personatges siguin modèlics i que les virtuts (o els dèbils, oprimits o rebels) obtinguin recompensa. Així, la sèrie *Unorthodox* és recomanable perquè una noia escapa d’un destí advers i aconsegueix reinventar-se, mentre que la novel·la *Lolita* no ho és perquè presenta el punt de vista d’un pederasta. També importa que les opinions de l’autor siguin políticament correctes: els llibres que escriu Erri de Luca, que és compromès i comprensiu, són millors que els de Michel Houellebecq, que és masclista i egocèntric.

Connectar literatura i moral

La consideració de les obres literàries a partir dels valors que transmeten protagonistes i autors em recorda aquella manera de llegir que associo als anys setanta, però entenc que a les generacions més joves els pot semblar una forma d’enfrontar-se al dogma de l’autonomia estètica. També és cert que la connexió entre literatura i moral permet estalviar molt de temps. Per exemple, ja no cal llegir obres d’autors que van abraçar ideologies sòrdides o que van tenir comportaments execrables. Si qualsevol llibre que mostri personatges masclistes, racistes o colonialistes és rebutjable, la valoració esdevé ràpida i senzilla. M’hi vaig trobar anys enrere en un club de lectura en què comentàvem *El Gattopardo*. A cada passatge, un dels assistents criticava el comportament moral del príncep de Salina. No dic que li faltés raó, però aquella dèria ens impedia abordar altres elements de la novel·la.

Si ens acostumem a exigir que tots els personatges de les ficcions respectin la sensibilitat actual, no tardarem a prohibir llibres com *Huckleberry Finn* o *Matar un rossinyol*, com ja han fet als Estats Units. Aplicant aquest criteri, bandejarem la gran majoria de les obres escrites abans de la Declaració Universal dels Drets Humans, que retraten una societat molt diferent de l’actual (i també les expectatives). Per extensió, serà difícil tolerar la violència gratuïta de *La taronja mecànica*, el classisme dels contes de Poe, les massacres de musulmans que emprèn Tirant lo Blanc, l’esclavatge naturalitzat a *Les mil i una nits*, la misogínia militarista de *l’Odissea*, etc.

Molts estudiants d’avui creuen que l’operació de lectura es redueix a extreure del text una conclusió moral, en general vinculada a conceptes de moda com la proactivitat, l’empatia o la zona de confort. La majoria de ficcions de segles anteriors, en canvi, no ofereixen el que Giorgio Manganelli anomena “el frau pitetós d’un missatge”. Si la tendència no canvia, aviat les úniques ficcions acceptables seran les que no hi passa res (*En Teo a la granja*) o les que vehiculen filosofades explícites (*El Petit Príncep*). ♦♦

OBRO FIL

ANNA GUITART

Unes traduccions incòmodes

Em poso a escriure aquest article amb molts dubtes. Tants, que em plantejo diverses vegades canviar de tema i buscar-ne un de més còmode. I és que, justament, el que em genera tota la polèmica de les traduccions de la poeta Amanda Gorman és una gran incomoditat. Al començament no va ser així. La primera cosa que vaig pensar, amb el cas holandès, va ser: “Quina bestiesa!” Especialment perquè Gorman havia donat llum verda a Marieke Lucas Rijneveld perquè s’ocupés de la traducció. Em va semblar el mateix quan es va anunciar el cas de la traducció catalana de Víctor Obiols, amb l’agreujant que he llegit coses seves i em semblava una tria fantàstica. En tots dos casos, vaig considerar que s’estava faltant al respecte als traductors i que, igual de greu, hi havia un desconeixement total sobre què vol dir traduir. Quina cosa tan absurda pensar que si no es comparteixen gènere, raça o lluites, no es pot fer una bona traducció. Hi ha tants exemples que ho contradiuen, que em costava anar més enllà, i aquest ha estat el meu problema, em sembla: mirar-m’ho només des d’aquí.

Hauria d’haver començat donant més importància a la demanda de l’autora. M’hauria d’haver qüestionat més profundament els motius de les seves peticions. També hauria d’haver llegit millor la informació sobre el cas holandès, que en molts llocs no estava ben explicat, o no del tot (i això també ens ha de fer reflexionar). Gorman va triar Rijneveld, sí, però entre una tria prèvia que va fer l’editorial, que no incloïa cap poeta negra holandesa reconeguda, i n’hi ha: la BBC destacava uns quants noms de perfils possibles. Escollir una d’aquestes persones hauria significat, segons Janice Deul, l’activista negra que va posar en dubte la tria de Rijneveld, fer trontollar una mica la torre d’ivori blanca. I penso que es tracta d’això, d’oportunitats. De l’oportunitat de visibilitzar professionals, quan hi són. De posar en evidència que moltes vegades no hi són, i preguntar-nos per què (cosa que crec que passarà a casa nostra). Quan en tenim moltes, d’oportunitats, costa entendre que d’altres les hagin d’esgarrapar d’on sigui. Si som capaços de mirar-nos-ho així, em sembla que veurem que no s’està qüestionant la feina dels traductors, sinó la societat on vivim. Però això és molt més incòmode, esclar. ♦♦